

Ez a magyar töltött káposzta *modern* változata 1957-ben. A hangjával, színpadi jelenlétével a fél országot elbűvölő reformkori színésznő *hagyományos*, eredeti receptje: „...azt kellene elbeszelnem a nők kedvéért, hogy miképp főzik az ilyen erdélyi töltött káposztát. Azt nem is mindenkor lehet főzni, csak mikor friss sertést ölnek. Van ahhoz készítvé egy nagy kaszrol [testes cserépedény]. Midőn a szalonnáról lehúzzák a bőrt az egészbe, amily nagy a kaszrol, leterítik a kaszrolt egészen vele, éppen úgy, mintha ki volna vele béelve. Azután rendre rakják a fenekére a szokott módon elkészített töltött káposztát, amilyent mi is főzni szoktunk. Azután egy rend gyöngyös hurkát, szalonnát, sertéshúst sorba: azután ismét egy rend töltött káposztát, azután a közepibe egy megspékelt sült kappant, meg ha van, sült libát, ismét egy rend káposztát, mindaddig, míg a kaszrol megtelik. Akkor annyi vizet töltenek reá, amennyi ellepi, s beborítják ismét szalonnabőrrel, hogy abba följön meg egészen. De azt nem szabad berántani, csak amint megfőtt, úgy betálatni. Igaz, hogy fölséges étel, de sokba is kerül.”

Déryné eredeti receptje helyett a Hóvirág kétszersültből készíthető sütemény elkészítésének módjáról olvashatunk a lapban. „Háziasszonyok! Itt a gyors és olcsó recept. Kávékrémes sütemény. A tejszen megáztatott és mély tálba rakott szeletekhez a következő krémet készítjük: Félliter tejből, 3 tojás sárgájából, megfelelő cukorból, 1 evőkanál lisztből, s nagyon erős feketekávéból sűrű krémet főzünk, melyre kihűlés után a 3 tojás habjából és 2 deci tejszínhabból felvert keveréket a krémmel keverjük, s az egészet a »Hóvirág« tészájára öntjük.”

Emlékszem: ez a *sütemény* nem volt *fölséges étel*, viszont hamar elkészült, és nem került sokba.

Az ebéd utáni kávézásról a szerkesztő megpróbálja lebeszélni a lap olvasóit: „körülbelül egy

»dupla« árért DUPLA nyerési eséllyel játszhat a Totón!”

Eszpresszóban a dupla fekete ára akkor a pultnál kettő forint nyolcvan fillér, a totószelvényé – ha jól emlékszem – három forint harminc fillér. *Körülbelül* egy dupla ára!

Azt viszont nem tudni, asztal mellett fogyasztva mennyibe került 1957-ben egy csésze feketekávé Afrikában.

Szudán szívében: képriport az 1956. január 1. óta független Szudánról. A dél-szudáni *eszpresszóban* – azaz: a homoktenger közepén néhány deszkából összetákoltt tető alatt! – fehér ruhás asszonyok üldögélnek: „malakali négerek szürcsölgetik a pestinél bizonyára jobb feketekávé”. A fotón kávécsészéket nem látni, a fehér ruhából combközéptől kiragyogó, szép vonalú, fekete női láb a legfeltűnőbb, leghangsúlyosabb. Az ma már kideríthetetlen, hogy a Szudánban sohasem járt névtelen magyar újságíró – a szovjet fotóriporter képeit bámulva – miért gondolja úgy, hogy Dél-Szudánban a feketekávé *bizonyára* jobb, mint Budapesten. A néhány soros írásból az sem derül ki, van-e még Dél-Szudánban szimpla és dupla, mint Pesten, vagy arrafelé már az eszpresszóban akkor is csak presszókávét szürcsölgettek dologidőben a fehér ruhás néger asszonyok.

1957 őszén újságokat, könyveket vásároltam, sokat olvastam. Sütéskor nagymamám citrompótlót használt, még nem „kávéztam”, totószelvényt soha nem töltöttem ki. A töltöttkáposzta nálunk káposztában főtt húsgombóccal készült. Pizzát 1965-ben, Velencében ettem életemben először. 1957-ben Budán néha sorban álltam húserért.

Vasárnaponként vissza-visszatérő látogató voltam a Szépművészeti Múzeumban.

BOZÓK FERENC

Kétéltűek

Hiszek abban, hogy a békák tényleg elvarázsolt királyfik. No persze nem arra gondolok, hogy meg kellene csókolnom őket, hogy ez kiderüljön róluk. A kétéltűek iránti bizalom és szeretet azonban feltétele lehet ennek a felismerésnek. Ha megszeretjük őket, és érdeklődéssel tekintünk rájuk, hamar kide-

rül jóságuk és hasznosságuk. Kis „Quasimodókat, Notre Dame-i toronyőröket” ismerhetünk fel bennük. A torz külső mögött jóság, hasznosság bujkál. A megcsókolt béka királyfivá válása megképzí bennem Andersennek *A rút kiskacsa* című meséjét is. A megvetett, kicsúfolt, csúfnak vélt kiskacsáról ki-

derül, hogy előkelő hattyú. A béka pedig elvarázsolt királyfi. A békák igazi „megosztó személyiségek”. Vannak, akikben félelmet vagy undort keltenek, mások terráriumukban házi kedvencként tartják, megint mások boldogan fogyasztják, ingyenceledelként. „Virágéknák ég a világ, / sütik már a rántott békát.” A kecskebéka latin nevében (*Rana esculenta*) az „esculenta” étkezéssé jelent. Sok ember irtózik vagy fél a békától, ám a béka még inkább fél tőlünk. Kobayashi Issa, a 19. századi jeles japán haikuköltő így bátorítja a természettől és sok tapasztalattól bizalmatlan békát a barátkozásra: „Kis, árva béka, mért riadsz te vissza? / Ne félj, ne félj. / Ismerj meg engem. Itt barátod, Issa” (Kosztolányi Dezső fordítása). Arthur Schopenhauer közismert, aforizmaértékű megállapítása szerint a szépség nyílt ajánlólevél a sikerhez. Ez az emberek szociális világában és a munkahelyi szférában elég könnyen igazolható axióma. A békák azonban, akik köztudottan jelentős esztétikai kihívásokkal küzdenek, mégis igen népszerűek tudtak lenni a világ mesekincsében és a lírában, továbbá a közmondásokban, szólásokban is. Sőt, még a vicceknek is gyakori szereplői. Gyerekkoromból ismert az a kis vicc, amely szerint a kisfiú kifog a tóból egy kis békát, aki rimánkodva kérleli, hogy ha megcsókolja, azonnal gyönyörű királylányvá változik. Ám a kisfiú nem csókolja meg, mert jobban örül egy beszélő kis békának, mint egy királykisasszonynak. A világirodalom mesekincsében talán legismertebb Andersen *A béka* című meséje. Ritkán negatív szereplők a szólásokban, közmondásokban, mesekincsben és lírában, bár erre is akad példa, például Phaëdrus felfuvalkodott békája, aki nagyravágásában ökor szeretne lenni. Íme, a fabuláris, emberre alkalmazott tanulság, Virág Benedek szép magyar tolmácsolásában: „Még jobban erőlködött. Mi történt? Megszakadt. / Az emberek közt is így szakadnak meg sokan.” Ezt a Phaëdrus-fabulát később La Fontaine is feldolgozta, ezáltal még ismertebbé vált a világirodalomban. A magyar költészetben is találunk példát a béka nagyravágására, például Romhányi Józsefnél, akinél nem ökörré, hanem bálnává szeretne válni: „Ebihalból nem lesz más, / csak béka, még ha / bálnává válni volna is szándéka.” A templom egeréhez hasonlóan olykor a béka is a szegénység szimbólumaként tűnik fel. A magyar szólás szerint: annyi a pénze, mint békán a szőr. A németben lényegileg ugyanígy fejezik ki: *er hat Geld wie der Frosch Haare*. Ha valami nagyon értéktelen, vagy nagyon alacsony színvonalat képvisel, azt mondjuk, hogy a béka feneké alatt van. A németnek szintén van erre kifejezése: *Froschperspektive* (békaperspektíva). A béka negatív megképzése megjelenik olykor úgy is, mint vala-

mi pokoli lény vagy mint a boszorkányfőzet nélkülözhetetlen alkotóeleme. Petőfi *János vitézében* a boszorkányok „Hánytak a nagy üstbe békát, patkányfejet”. Shakespeare *Vészbanyák dala* című verse a Hobo Blues Band *Vadászat* című albumának egyik dalában tűnik fel: „Legelőszőr buta béka / te kerülsz be a fazékba.” Bizonyos szólásokban is negatív szereplő a béka, hisz valakire kígyót-békát kiabálni sértegetést jelent. A béka a tespedtség, lustaság, tohonyaság vagy tehetetlenség szimbólumaként jelenik meg alábbi szólásunkban: Állott tóban lakik a béka. A miskolci (más regionális változat szerint fehérvári) kocsonyába is beledermed a tehetetlen béka a közismert szólás szerint. Egy német szólás azt mondja az érzelmeiktől mentes, frigid emberre, hogy *kalt wie ein Frosch*, vagyis hideg, mint egy béka. A béka mint a renyhesség szimbóluma nemzetközi, számos helyen találkozunk vele a világirodalomban. Arthur Rimbaud például így ír az *Egy évad a pokolban* költeményein belül a *Rossz vér* című prózaversben: „Teljes testi tétlenségben éltem mindenütt, henyébben, mint a varangyos béka” (Kardos László fordítása). A béka hangja is jelentős ihletforrás az irodalomban, főként a hangutánzásra fogékonyabb költészetben. Maga a magyar *béka* szó is hangutánzó. A kirgiz nyelvben *baka*, az oszmán-törökben *baga*, és mint ötörök jövevényszó került nyelvünkbe. A békához kötődő hangutánzó szavak, a brekegés, vartyogás, kuruttyolás, ümmögés számos költőt meghihlettek. Közismert a „Száz tónak nedves partján döglött béka kuruttyol” kezdetű népdal, amelyet Kodály Zoltán gyűjtött Hódmezővásárhelyen 1932-ben. Fazekas Mihály *Az öröm tündérsége* című versében a békazenét diszharmóniás piánónak nevezi. Csokonai rekegőnek hallja a békák esti dalát *A híves estve* című versében. Katona József ümmögést hall a *Gyermekkor* című költeményben. Juhász Gyula muzsikáló bús cigányzenészeknek hallja a békákat a *Távoli kisváros* című versben. Petőfi a *Tűz* című versében a rossz poétákat kuruttyoló békáknak csúfolja. Kazinczy a *Tövisék és virágok* kötetben, *A békák* című versében egész bravúros, tobzódóan gazdag rímssorral és hangutánzó szavakkal érzékelteti a békák által kibocsátott hangokat: „Brekeke, brekeke! / Kloáx, tuú tuú!” József Attila *Elköszönő szelíd szavak* című versében „békák harmónikáznak”. Weöres Sándor még azt is tudja, hogy a békák víz alatt párosodnak, élük nászukat: „Brekekex / brekekex / brekekex / Gyere bujj / víz alá / ha szeretsz.” Szintén Weöres-vers *A béka király*, amelyben a béka neve a szintén hangutánzó Ung: „Hallja kinn a sima rét / Ung királynak énekét.” Arany János közismert *Családi kör* című versében a földi békák gördülő, megelevenedett, járkáló földrö-

gök látomását adják. Egy magyar szóláshasonlat arra a korabeli tévhitre utal, miszerint a varangyos béka földet eszik, azért hasonlít a földröghöz: „Földet eszik, mint a béka” (Margalits Ede: *Magyar közmondások és közmondásszerű szólások*, Akadémiai, 1990). Egyszerre groteszk és szakrális képpel rajzolja a békákat a *Falu* című versben József Attila: „Buddha szobrok harmatos gyeppen a békák.” Bevallom, a számomra legkedvesebb béka-vers az egész magyar lírában Székely János *Békák* című monumentális költeménye. A szerző művének nagy allegóriája a békák kételtúsége, az erdélyi magyar sorsra értelmezve. A románok közt bozognak, hazátlannak nevezett, az anyaországban lerománizott erdélyi sors kételtúségére és állandó üzőttőségére utal Székely János kiváló verse. „Úgy hallgatom a hangjukat / Mint hogyha fájó zene lenne / Mint hogyha hárfa szólna, és / A félelem üzenne benne. [...] Békák, miféle őskori / Üldöztetés emléke lobban, / Miféle borzalom sikolt / Testetekben és dalotokban? / [...] A szárazról a víz alá, / A víz alól

szárazra futtok / Hol vagytok otthon hit szerint? [...] Két világ szörnyei között / Két világ rejtekében éltetek. / Hát hogyne szánám sorsotok, / Hát hogyan érteném zenétek? / Hogy is ne érteném, mikor / Magam is ott lelem titokban / Életetekben életem, / Dalaimat a dalotokban?” *Béka* című jambikus versben magam is ambivalens ámulattal tekintek a kételtűekre, akik egyszerre ősvilági szörnyek és csillogó ékszerek. A bájosan szép, karcsú és elegáns mozgású halacskák közé csobbantja magát az esetlen mozgású és torz külsejű béka. A halacskák egyszerre riadnak és csodálkoznak nagy, hideg halszemeikkel, majd a hirtelen csobbanás után befogadják az új jövevényt, elsimul a víztükör, és helyreáll a tó harmóniája: „A csobbanás. A hús patak. / Riadt, csodálkozó halak. / Beugrik, és a víztükör / szilánkra hullva tündököl. / De elsimul, ha elmerül / s azonnal újra szétfeszül. / Te rút varangy, te mostoha, / ragyogva lüktető toka, / te torzszülött, te rossz göröngy, / te undorító drágagyöngy, / a víz alatt, s a föld színén / nagyon szeretlek, ősi rém.”

